

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

СПОДАРИК НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 343.6: 343.85

**КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СТУДЕНТАМИ ВНЗ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Приватному вищому навчальному закладі «Львівський університет бізнесу та права» Міністерства освіти та науки України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Гумін Олексій Михайлович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри кримінального права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Колб Олександр Григорович,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
проректор з навчально-методичної роботи

кандидат юридичних наук, доцент
Йосипів Алла Олексіївна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального права та кримінології

Захист відбудеться «7» грудня 2018 р. о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 301 ХІХ навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано «5» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Якімова

Актуальність теми. Відповідно до ст.ст. 27–29 Конституції України, держава забезпечує захист людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, що, своєю чергою, вимагає вдосконалення превентивної діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи.

На шляху до Європейської інтеграції Україна окреслила концепцію кримінальної політики щодо запобігання злочинності. Водночас у правоохоронних органах провідну роль у виявленні та запобіганні насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи відведено підрозділам Національної поліції України. Згідно зі статистичними даними, завдяки комплексним профілактичним заходам щороку вдається запобігти близько 3,5 тис. злочинам на стадії готування чи замаху. Однак попри запобіжні заходи, злочини цього виду вирізняються доволі високими показниками. Зокрема, 2014 р. зареєстровано 529139 злочинів проти життя та здоров'я особи, 2015 – 166464, 2016 – 138275, 2017 р. – 38274 злочини, із яких: 5145 умисних вбивств, 2096 тяжких тілесних ушкоджень, 849 згвалтувань (45% злочинів вчиняється особами віком до тридцяти років*).

Відтак можна стверджувати, що нині існують певні об'єктивні й суб'єктивні чинники, які негативно впливають на запобігання підрозділами НП злочинам проти життя і здоров'я особи, зокрема тим, що вчиняються студентами ВНЗ.

Основи кримінологічного запобігання злочинам розглядали такі вчені, як: Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, Л. Д. Гаухман, В. О. Глушков, В. В. Голина, О. М. Гумін, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнецова, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, П. П. Михайленко, С. Г. Міщенко, В. П. Філонов, О. М. Яковлев та ін.

Своєю чергою, запобіганню насильницьким злочинам правоохоронними органами присвячені праці А. І. Алексеєва, В. В. Баранова, С. С. Галахова, П. В. Гончарова, В. Я. Горбачевського, Е. А. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, О. В. Кириченка, І. П. Козаченка, Я. Ю. Кондратьєва, А. Г. Лекаря, В. А. Лукашова, В. С. Овчинського, С. С. Овчинського, В. Г. Самойлова, М. Й. Сидоренка, В. І. Тихоненко, О. А. Шевченко, Т. І. Шевчука, В. В. Шендрика, Б. Я. Штейнбрика, О. О. Юхна та ін.

Попри безсумнівну значущість напрацювань з цієї проблематики, можна констатувати, що останніми роками кардинально змінилися тенденції і структура насильницької злочинності студентів ВНЗ, чинники, що впливають на неї, форми й методи протидії, а також нормативно-правова база, що регламентує діяльність підрозділів Національної поліції у цьому напрямі. Наукові пошуки не охопили наявні теоретичні проблеми запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, а деякі положення, зокрема щодо використання сил і засобів підрозділів Національної поліції України, потребують подальшого розроблення. Відтак у роботі розглянуто основні аспекти вказаної проблеми щодо вдосконалення кримінологічних засад діяльності підрозділів Національної поліції із запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ.

*Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2014–2017 р.р. К.: ГПУ України, 2018. 230 с.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертації – комплексне вивчення кримінологічних засад запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, та формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення діяльності підрозділів Національної поліції у цьому напрямі. Для реалізації зазначеної мети окреслено такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового розроблення проблеми запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи;
- навести кримінологічну характеристику злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;
- охарактеризувати структуру й типологію особистості студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи;
- визначити детермінанти, які впливають на вчинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи студентами ВНЗ;
- сформулювати пропозиції з метою удосконалення нормативно-правових актів щодо запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;
- розкрити роль інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;
- з'ясувати основні форми взаємодії підрозділів Національної поліції з державними органами та громадськістю щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;
- окреслити загальнопрофілактичні заходи підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;
- визначити індивідуально-профілактичні заходи підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини та закономірності діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ.

Предмет дослідження – кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять філософські, сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Їх застосування обумовлено системним підходом, що дає змогу проаналізувати проблеми у рамках їх соціального змісту та юридичної форми. Зокрема: за допомогою *гносеологічно-правового методу* ґрунтовно розглянуто діяльність підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи (підрозділи 1.1, 2.1); на основі *методів узагальнення й аналізу* отримано результати протидії насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *порівняльно-правовий метод* сприяв вивченню законодавства щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи (підрозділ 2.1); *статистичний, документальний та метод соціального опитування* використано для з'ясування прогалин в організаційно-правовому забезпеченні запобіжної діяльності (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані ГПУ й аналітичні матеріали підрозділів Національної поліції України щодо протидії насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи за 20013–2017 рр.; узагальнені дані анкетування студентів ВНЗ та працівників Національної поліції України у Волинській, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Хмельницькій областях (опитано понад 250 осіб), а також кримінальні провадження за злочинами у межах ст.ст. 115–119, 121, 152, 296 КК України; довідкові видання, законодавча й відомча нормативна база з питань регулювання діяльності підрозділів Національної поліції України щодо запобігання зазначеним злочинам.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших монографічних досліджень, що охоплює вивчення кримінологічних засад запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. У роботі сформульовано низку нових положень і висновків, які мають вагоме значення для кримінологічної теорії й юридичної практики. До найбільш суттєвих із них належать такі:

уперше:

– окреслено перелік найістотніших чинників, що впливають на результати діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, які вчиняються студентами ВНЗ. До таких, зокрема, належать: недосконалість нормативно-правового регулювання запобіжної діяльності; відсутність окремого підрозділу в МВС щодо організації профілактики злочинності та ін.;

– запропоновано зміни до КПК України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про вищу освіту» з метою удосконалення правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;

удосконалено:

– кримінологічну характеристику основних складів тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, зокрема щодо їх рівня, структури, динаміки, географії тощо;

– вчення про особу студента ВНЗ, що вчиняє насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи, зокрема наведено її кримінологічний портрет: зазвичай особа чоловічої статі, неодружена, котра дотримується певних норм співжиття; вирізняється брутальністю, агресивністю, жорстокістю тощо;

– систему індивідуально-профілактичних заходів підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. До таких, зокрема, слід віднести: офіційне попередження; поставлення на профілактичний облік студентів, схильних до вчинення злочину; оперативно-профілактичне спостереження за студентами, що знаходяться на профілактичному обліку, з метою вчасного виявлення злочинного наміру; документування насильницьких злочинів на стадії готування або незакінченого замаху тощо;

дістали подальший розвиток:

– пропозиції про необхідність прийняття Закону України «Про профілактику правопорушень», що дасть змогу підрозділам Національної поліції України підвищити ефективність діяльності щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи;

– знання про основні детермінанти, що визначають вчинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи студентами ВНЗ (соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські, а також пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності).

– форми взаємодії щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ: обмін інформацією про об'єкти загальної та індивідуальної оперативної профілактики, про осіб (злочини), що готують(ся), криміногенні чинники (37%); спільне розроблення загальних і спеціальних планів запобігання злочинам; публікації в науково-практичному виданні МВС України «Бюлетень з обміну досвідом роботи» в рубриці «Запобігання насильницькій злочинності» та ін.;

– підходи до формування загальнопрофілактичних заходів підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ: розроблення й реалізація комплексних і цільових програм запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, а також спеціальних планів профілактики зазначених злочинів у конкретній області, районі, навчальній установі з метою виявлення й усунення їх детермінантів тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані за результатами дисертації положення можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо кримінологічних аспектів запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;

– правотворчій сфері – з метою вдосконалення відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про вищу освіту», а також відомчих нормативних актів та ін.;

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності запобігання підрозділами Національної поліції насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ;

– навчальному процесі – під час підготовки підручників і посібників, викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Оперативно-розшукова діяльність», «Організація і тактика запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи».

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, є особистим дослідженням, а отримані результати мають наукову новизну.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднено на науково-практичних заходах, зокрема: міжнародній конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 28 лютого 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (Херсон, 8–9 грудня 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 1–2 грудня 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у дев'яти наукових публікаціях, із них п'ять статей – у наукових фахових виданнях, в тому числі одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також чотири – тези доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок, із яких 185 – основний текст, 28 – список використаних джерел (292 найменування), чотири додатки розміщено на 64 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; вказано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні засади кримінологічного запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» складається із чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового розроблення поняття і змісту запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ»* проаналізовано розвиток окремої кримінологічної теорії із запобігання підрозділами Національної поліції

насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи. Констатовано, що розвиток теорії формувався впродовж двох етапів: першого (початок ХХ ст. – 1970 р. та кінець 1991 р.) – зародження окремих поглядів на проблему та виникнення теорії профілактики підрозділами правоохоронних органів насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи; та другого (сучасного періоду незалежності України) – поява сформованого наукового вчення про діяльність підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи.

Зауважено, що віднедавна науковці і практики сформували окрему теорію запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, яка постійно потребує удосконалення на основі сучасного реформування законодавства і правоохоронної системи та соціально-економічного розвитку суспільства.

У підрозділі 1.2 *«Кримінологічна характеристика насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ»* наведено на якісно-кількісному рівні відомості про стан, структуру та динаміку, темпи зростання злочинності, її латентність, засоби вчинення, поширеність (у великих містах та обласних центрах), вчинення у складі групи, віктимну поведінку потерпілих.

Доведено, що вивчення кримінологічної характеристики дає змогу з'ясувати зміст поняття злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, що вкрай необхідне для науково обґрунтованих, ефективних заходів організації і тактики застосування сил і засобів у протидії зазначеним злочинам, а також для правильного послуговування чинним законодавством, кваліфікації дій, що охоплює окреслене поняття, відмежування їх від інших суміжних злочинів.

У підрозділі 1.3 *«Кримінологічна характеристика особистості студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи»* проаналізовано матеріали слідчої та судової практики і визначено коло студентів ВНЗ, які вчиняють насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи.

Узагальнено відомості про категорії злочинців-студентів, зокрема за соціально-демографічними, індивідуальними морально-психологічними ознаками, видами закладів навчання, сімейним станом, а також у межах віктимологічних аспектів пияцтва, наркоманії, азартних ігор, мотивації, формування насильницьких рис, зважаючи водночас на психологічні основи неформальних об'єднань та інші пошукові ознаки, що важливі для встановлення осіб, схильних до вчинення зазначених злочинів.

З'ясовано, що віднедавна погіршується соціальна характеристика власне студентів, які вчиняють насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи, котрі навчаються на платних заочних відділеннях і не зайняті працею. Саме така молодь найбільше вживає алкоголь або наркотики, характеризується статевою розбещеністю, схильна до цинізму, знуцання, садизму. Крім того, простежується певне зниження «порогу» мотивації так званих безмотивних, неадекватних приводів, зовнішньо безглуздих діянь.

У підрозділі 1.4 *«Детермінанти, які впливають на вчинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи студентами ВНЗ»* здійснено комплексний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню зазначених злочинів.

Констатовано, що за механізмом впливу на злочинність детермінанти поділяються на загальні (опосередкованого впливу) і спеціальні (безпосередньої дії). Ґрунтовно розглянуто соціально-економічні, політичні, духовні, ідеологічні, нормативно-правові й організаційно-управлінські чинники.

На основі вивчення причин і умов скоєння насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, встановлено, що основною такою причиною є сформована під впливом різних негативних явищ і процесів антисуспільна установка у свідомості особи, спричинена: неформальними психологічними стосунками серед молоді (студентська субкультура); пропагандою насильства, жорстокості й порнографії у ЗМІ та Інтернеті; незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, безконтрольним вживанням алкоголю тощо.

Розділ 2 «Організаційно-правові та інформаційні основи запобігання підрозділами Національної поліції України злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Правове забезпечення запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» проаналізовано закони та відомчі нормативні акти щодо організації діяльності підрозділів Національної поліції із запобігання зазначеним злочинам.

Зауважено, що ефективність діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, обумовлена станом законодавчого і відомчого нормативно-правового забезпечення, юридичною впорядкованістю відносин, що виникають у рамках протидії цим видам злочинів.

З метою вдосконалення діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, запропоновано низку змін та доповнень до законів України та відомчих нормативних актів.

У підрозділі 2.2 «Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» розглянуто загальні та спеціальні методики інформаційного аналізу з метою кримінологічного прогнозування та планування відповідної запобіжної діяльності.

Акцентовано, що головною метою інформаційно-аналітичного забезпечення має бути інформаційна підтримка практичної діяльності підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, на основі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів.

Окреслено складові інформаційно-аналітичного забезпечення щодо запобігання підрозділами Національної поліції зазначеним злочинам. Це, зокрема: збирання первинної інформації та її систематизація, аналітичне опрацювання й використання. Констатовано, що отримання інформації – це початковий етап інформаційно-

аналітичної роботи, який, по суті, зводиться до профілактичної роботи у соціальному середовищі студентів навчальних вишів, у певних студентських утвореннях тощо.

У підрозділі 2.3 «Організація взаємодії підрозділів Національної поліції України з державними органами та громадськістю щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» розглянуто основні форми взаємодії підрозділів Національної поліції з державними органами та громадськістю з метою ефективного запобігання зазначеним злочинам.

Констатовано, що процес запобігання тяжким злочинам вирізняється складністю й потребою залучення додаткових сил і засобів, а також повного інформаційного забезпечення і використання засобів впливу на студентів, схильних до вчинення злочинів. Обґрунтовано необхідність взаємодії з цього питання із правоохоронними органами України, Міністерством освіти та науки, Міністерством молоді та спорту, судами, органами місцевої влади і самоуправління, засобами масової інформації, окремими громадянами.

Розділ 3 «Заходи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальнопрофілактичні заходи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» розглянуто підсистему правоохоронної діяльності як складову адміністративно-правового механізму запобігання зазначеним злочинам.

Аргументовано, що до ефективних загальнопрофілактичних заходів запобігання насильницьким злочинам належать: висвітлення у ЗМІ результатів проведення профілактичних заходів, що здійснювали працівники НПУ та МОН, щодо протидії незаконному розповсюдженню наркотиків серед молоді (69,5%); створення служби кваліфікованої екстреної психологічної допомоги студентам у телефонному режимі (54,7%); проведення працівниками поліції під час чергування та патрулювання рейдів за місцем скупчення молоді (концерти, футбольні матчі тощо) (47%); розроблення спільно з вищими навчальними закладами методики антикримінального навчання профілактичної спрямованості (видання відповідної методичної та практичної літератури, програмне забезпечення) (65,4%); лекції у вищих навчальних закладах з метою підвищення рівня правової пропаганди із залученням юристів та інших фахівців (соціологів, психологів, лікарів тощо) (43%), проведення профілактичних операцій.

Встановлено, що до найістотніших чинників, які впливають на результати роботи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам цієї категорії, належить відсутність: спеціального Закону України, який регламентував би запобіжну діяльність (82,3%); окремого підрозділу для кримінологічного прогнозування, програмування (планування) й організації взаємодії з іншими правоохоронними структурами, державними і громадськими організаціями щодо запобігання злочинів (77,4%); основних критеріїв обліку й оцінки запобігання злочинам підрозділами НП (61,2%) тощо.

У підрозділі 3.1 «Індивідуально-профілактичні заходи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ» окреслено систему тактичних способів та прийомів впливу на студентів ВНЗ з метою схилення їх до відмови вчинення зазначених злочинів.

Констатовано, що задля недопущення вчинення студентами ВНЗ насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи доцільним є виявлення та поставленні на облік осіб, схильних до злочинної діяльності, ведення щодо них оперативно-профілактичного спостереження і здійснення запобіжного впливу.

Визначено й охарактеризовано систему тактичних способів та прийомів впливу на студентів ВНЗ щодо відмови вчинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи такими способами: безпосередньо співробітником НП (81,2%), опосередковано з активною допомогою інших осіб (знайомих, близьких родичів, конфідентів 88,4%) і комбіновано (80,5%). Перевагу надається прийомам переконання щодо відмови вчинення злочину та застосування превентивних заходів, дисциплінарних та адміністративних стягнень за окремі проступки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо кримінологічного запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, а також шляхів удосконалення такої діяльності. Відтак сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. З'ясування стану правового й наукового розроблення основних кримінологічних питань, пов'язаних із запобіганням підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, засвідчило, що за останні 50 років наукові розвідки у цьому напрямі здійснювалися залежно від рівня злочинності, політичного й економічного стану держави та наявних правових основ, а тому ця проблема є актуальною і потребує ґрунтового вивчення.

За часів СРСР, а згодом і Незалежної України, до кінця ХХ ст. у кримінології домінував термін «боротьба зі злочинністю», а запобігання окреслювалось як система взаємопоєднаних попереджувальних заходів. Зокрема, запобігання злочинності розглядалось як діяльність державних органів, громадських організацій і окремих громадян, що спрямована на усунення або нейтралізацію причин і умов злочинності загалом чи окремих її видів, а також конкретних злочинів. У 2000 р. укотре прийнято Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 роки, в якій термін «боротьба зі злочинністю» замінено на «протидія злочинності», що засвідчило перехід від традиційних поглядів на можливість подолання злочинності як суспільного явища до концепції протидії злочинності як перманентного стану, який дає змогу утримувати її на певному рівні, що становить загрозу основам національної безпеки України.

2. Наведено кримінологічну характеристику насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ (вбивство, умисні тілесні

ушкодження, хуліганство, згвалтування). Спільним для цих злочинів є небезпечні насильницькі дії або погрози їх застосування. Окреслено рівень, структуру, динаміку й географію злочинних дій, що вказує на незначне зниження такої злочинності після прийняття нового КПК України. Встановлено, що механізм учинення насильницьких злочинів характеризується раптовістю виникнення наміру.

Констатовано, що попри порівняно незначну частку насильницьких злочинів, учинених студентами ВНЗ, у загальній структурі злочинності, вони вирізняються підвищеною суспільною небезпечністю, оскільки призводять до тяжких наслідків для потерпілих. За сучасних умов насильницька злочинність студентів зазвичай має побутовий (37,5%) або ситуативний (30%) характер. Тимчасом збільшується кількість організованих та заздальгідь підготовлених злочинів (32,5%), яким притаманні особлива жорстокість і зухвалість, простежуються витончені способи приховування злочинів. Рівень латентності становить близько 35%.

3. Узагальнено кримінологічну характеристику злочинця-студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини проти життя і здоров'я. Це особа, за правило, чоловічої статі, не одружена, котра дотримується певних норм співжиття, вирізняється такими рисами, як брутальність (55,7%), агресивність (87,7%), жорстокість (65,4%), зухвалість (77,5%), нахабність (67,8%), а також конфліктність (45,7%). З-поміж ознак домінує кримінальна сфера відносин злочинців-студентів, які займаються кримінальним бізнесом (38,8%), азартними іграми (47,5), торгівлею наркотиками (35,4%) тощо.

З-поміж тяжких насильницьких злочинів зростає частка вчинених студентами ВНЗ внаслідок вживання алкогольних напоїв (44,5%), наркотичних речовин та психотропних засобів (33,7%). Простежується кримінальна активізація таких осіб у навчальних закладах медичного спрямування та на платних факультетах заочного навчання більшості ВНЗ. Насильство над особою – своєрідний стереотип загальноприйнятої серед студентів поведінки.

Класифіковано злочинців за соціальним станом, статтю, груповою організованістю та частотою вчинення, психічними та іншими захворюваннями тощо.

4. Обґрунтовано, що під детермінантами, які впливають на скоєння насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, необхідно розуміти об'єктивні і суб'єктивні чинники, що обумовлюють вибір студентом злочинної поведінки і, своєю чергою, сприяють вчиненню ним злочину або його приховуванню.

Доведено, що залежно від сфери виникнення та функціонування можна виокремити групи детермінант, які впливають на вчинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи студентами ВНЗ: соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські та детермінанти, пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності (окреслено в дисертації).

Підтверджено, що такі негативні явища, як незаконний обіг наркотичних засобів, зловживання спиртними напоями, соціальна реклама насилля у мережі Інтернет мають перевагу над іншими детермінантами, що спонукають до вчинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи студентами ВНЗ.

5. Доведено, що активізації діяльності підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються студентами

ВНЗ, сприятиме належне забезпечення статистичною, оперативно-довідковою, оперативно-розшуковою, архівною інформацією, а також створення, розвиток та й використання автоматизованих інформаційних систем, інтегрованих інформаційних пошукових систем і побудова, відповідно, корпоративних інформаційних мереж загального і спеціального користування всієї правоохоронної системи.

До основних джерел отримання підрозділами Національної поліції України інформації про причини й умови, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи студентами ВНЗ, належать: методи оперативно-розшукової діяльності (26%); громадські студентські організації (15%); засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса), Інтернет (24%); співробітники підрозділів і служб НП України (16%); інформаційно-довідкові системи НП України (15%); інформаційно-довідкові системи інших правоохоронних та державних органів України (19%);

Обґрунтовано, що з метою удосконалення інформаційно-аналітичної роботи підрозділів Національної поліції України із протидії насильницьким злочинам, що вчиняються студентами ВНЗ, необхідно створити окремий облік в комп'ютерній базі даних «Статистика» (80,7%), а на сайті МВС України – електронну версію журналу «Правова профілактика правопорушень» (77,2%).

6. Охарактеризовано внутрішню і зовнішню взаємодію підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами, державними структурами та громадськістю щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. Основними формами такої взаємодії є: обмін інформацією про об'єкти загальної та індивідуальної оперативної профілактики, про осіб (злочини), що готують(ся), криміногенні чинники (77%); спільне розроблення загальних та спеціальних планів запобігання злочинам (84,7%); використання взаємодіючих сил і засобів (банків даних) (65,7%); спільне проведення нарад та конференцій щодо запобігання злочинності (48,4%); спільне видання нормативних актів та наукової літератури щодо впровадження передових форм запобігання злочинності (92,1%).

Визнано за доцільне (з метою удосконалення організації взаємодії, здійснення наукового прогнозування і планування запобіжної діяльності) створити підрозділ із профілактики злочинів у територіальних підрозділах поліції (89,7%), а у відомчому науково-практичному виданні МВС України «Бюлетень з обміну досвідом роботи» започаткувати рубрику «Запобігання насильницькій злочинності».

7. Встановлено, що діяльність підрозділів Національної поліції України щодо профілактики насильницької злочинності студентів ВНЗ проти життя і здоров'я особи ґрунтується на Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на певний період шляхом використання спеціальних сил і засобів із метою впливу на рівень, структуру та динаміку злочинності загалом. Констатовано, що заходи підрозділів НПУ мають бути спрямовані на пошук оперативної інформації щодо виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів, та їх усунення (нейтралізацію), а відтак охоплювати: отримання гласної і негласної інформації про причини й умови, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів (88,2%); розроблення й реалізацію комплексних і цільових програм запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, а також спеціальних планів профілактики

зазначених злочинів («Зброя та вибухівка», «Мак», «Шприц», «Трал» та ін.) у конкретній області, районі, навчальній установі з метою виявлення й усунення детермінантів насильницьких злочинів (91,4%); подання Міністерству освіти та науки, місцевим органам виконавчої влади у сфері освіти і науки узагальненої інформації щодо усунення причин та умов, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів (71,7%); організацію правового виховання студентів ВНЗ (95,6%); залучення студентських та інших громадських формувань до профілактичної діяльності (85%); взяття на профілактичний облік студентів із антигромадською поведінкою, які систематично порушують громадський порядок (77,8%); виявлення неблагополучних сімей студентів із антисоціальною поведінкою (65,9%); організація взаємодії з іншими правоохоронними органами, державними органами та громадськими формуваннями правоохоронної спрямованості щодо безпосередньої участі у здійсненні профілактичних заходів (88,4%); вивчення і поширення позитивного досвіду щодо здійснення запобіжної діяльності із залученням ЗМІ (71,2%).

8. Вказано, що індивідуальне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняється студентами ВНЗ, полягає у виявленні й обліку осіб, схильних до злочинної діяльності, в застосуванні до них оперативно-профілактичного впливу з метою відмови від злочинної діяльності.

Перевага надається негласним силам, засобам і методам, які використовує карний розшук для: виявлення і поставлення на облік студентів, схильних до вчинення злочину (98%); здійснення оперативно-профілактичного спостереження за студентами, які перебувають на профілактичному обліку, з метою вчасного виявлення злочинного наміру (65%); документування насильницьких злочинів на стадії готування або незакінченого замаху (77,8%).

Визначено найбільш ефективні тактичні прийоми схилення студентів до відмови від намірів вчинити насильницький злочин. Це, зокрема, наведення аргументів щодо: недоцільності вчинення саме цього виду насильницького злочину (62,3%); недоцільності вчинення насильницького злочину через труднощі його приховання (57,7%); неминучості викриття та покарання таких злочинних дій (88,3%); можливості втрати особистого благополуччя внаслідок реалізації злочинних задумів (відрахування з ВНЗ, факт судимості, що перешкоджає кар'єрному росту, тощо – 81,7%).

9. У рамках дослідження розроблено низку пропозицій щодо змін і доповнень до чинних нормативних актів, спрямованих на підвищення ефективності процесу запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, зокрема:

– до Кримінального процесуального кодексу України: доповнити частину 2 статті 9 КПК України після слів «...обставини, які пом'якшують його покарання» таким змістом «...виявити причини й умови, які сприяли вчиненню злочину»;

– до Закону України «Про Національну поліцію»: доповнити пункт 15 розділу 3 статті 15 таким змістом «...право перевірки осіб, які мають право на володіння та зберігання зброї та боєприпасів»;

– до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: у пункті 1 частини 2 статті 7 у тексті «вживати необхідних оперативно-розшукових заходів

щодо попередження і припинення злочинів..» словосполучення «попередження і припинення злочинів» замінити на «профілактика злочинів»;

– до Закону України «Про вищу освіту»: доповнити пункт 4 статті 26 таким змістом «...керівництво та професорсько-викладацький персонал ВНЗ вживає заходів щодо запобігання правопорушенням, учиненим студентами».

Обґрунтовано прийняття Закону України «Про профілактику правопорушень».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях України

1. Сподарик Н. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів Національної поліції України у запобіганні насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 3. С. 143–146.

2. Сподарик Н. І. Детермінанти, які впливають на вчинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи студентами ВНЗ. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2015. № 7. С. 138–143.

3. Сподарик Н. І. Правове забезпечення запобігання підрозділами Національної поліції насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 209–213.

4. Сподарик Н. Кримінологічна характеристика студентів ВНЗ, які вчиняють насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 861. С. 522–528.

1.2. Публікація у науковому періодичному виданні іншої держави

5. Сподарик Н. Організація взаємодії підрозділів національної поліції України з державними органами та громадськістю щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. *JURNALUL JURIDIC NATIONAL: TEORIE ŞI PRACTICĂ S.R.L.* 2017. № 5 (27). С. 360–364.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Сподарик Н. І. Правові заходи запобігання злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів міжнародної конференції (м. Львів, 28 лютого 2017 р.)*. Львів: Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2017. С. 517–520.

7. Сподарик Н. І. Загальна профілактика насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.)*. Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 82–84.

8. Сподарик Н. І. Характеристика причин вчинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи студентами ВНЗ. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 8–9 грудня 2017 р.). Херсон, 2017. С. 106–108.

9. Сподарик Н. І. Кримінологічне дослідження злочинів, небезпечних для життя і здоров'я особи, вчинених студентами ВНЗ. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1–2 грудня 2017 р). Дніпро. 2017. С. 93–95.

АНОТАЦІЯ

Сподарик Н. І. Кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08– кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблем, пов'язаних із діяльністю підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. Наведено кримінологічну характеристику насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, визначено організаційно-правові та інформаційні аспекти діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання зазначеним злочинам.

Окреслено загальні й індивідуальні заходи підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ.

Розроблено пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів.

Ключові слова: насильницькі злочини, студенти, запобігання, поліція, правові основи, інформаційне забезпечення, взаємодія, заходи, тактичні прийоми.

АННОТАЦИЯ

Сподарик Н. И. Криминалогическое предотвращение подразделениями Национальной полиции Украины насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, совершаемых студентами ВУЗ. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Львовская политехника», Львов, 2018.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблем, связанных с деятельностью подразделений Национальной полиции по предотвращению насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, которые совершаются студентами ВУЗ.

Рассмотрено состояние правовой и научной разработанности основных проблем, сопряженных с деятельностью подразделений Национальной полиции по

противодействию насильственным преступлениям против жизни и здоровья лица. Представлена криминологическая характеристика насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, которые совершаются студентами ВУЗА, в частности, раскрыты главные особенности правонарушений: состояние, структура и динамика, время, место, мотивы. Обобщены сведения о категориях преступников-студентов, а именно по социально-демографическим, индивидуальным морально-психологическим признакам, видам учебных заведений, семейному положению, виктимологии пьянства, наркомании, азартных игр, мотивации, по особенностям формирования насильственных черт, психологическим основам неформальных объединений, по другим поисковым признакам, которые важны для установления конкретных лиц, склонных к совершению данных преступлений.

В процессе исследования проведен комплексный анализ причин и условий, способствующих совершению таких преступлений. Уяснено, что причинный комплекс насильственной преступности включает множество детерминантов как по собственном происхождении, так и по механизму влияния на преступность. По последнему признаку они распределены на общие (опосредствованного влияния) и специальные (непосредственного действия). Детально проанализированы следующие группы факторов: социально-экономические, политические, духовные, идеологические, нормативно-правовые и организационно-управленческие.

Изучены проблемы правовых и информационных основ деятельности этих подразделений и организации взаимодействия с государственными органами и общественностью по предотвращению данных преступлений.

Рассмотрены общие и специальные методики информационного анализа с целью прогнозирования и планирования предупредительной деятельности касательно преступлений. Доказано, что составляющими информационно-аналитического обеспечения предотвращения подразделениями НП данных преступлений является сбор первичной информации, ее систематизация, аналитическая проработка и использование. Сбор информации являет собой начальный этап информационно-аналитической деятельности и, по существу, сводится к предупредительной работе в социальной среде студентов учебных заведений, в определенных студенческих организациях и формированиях.

Констатировано, что процесс предотвращения тяжких преступлений отличается сложностью и необходимостью привлечения дополнительных сил и средств, а также полного информационного обеспечения и использования средств влияния на студентов, склонных к совершению преступлений.

Установлено, что с целью эффективного предотвращения насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, совершаемых студентами, подразделениям НП необходимо взаимодействовать с правоохрательными органами Украины, Министерством образования и науки, Министерством молодежи и спорта, судами, органами местной власти и самоуправления, средствами массовой информации, отдельными гражданами. Посему исследованы основные формы такого взаимодействия.

Рассмотрена подсистема правоохрательной деятельности как составляющая административно-правового механизма предотвращения данных преступлений, где подразделения НП Украины реализуют государственную политику относительно

стратегии и тактики предотвращения насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, совершаемых студентами, путем привлечения специальных сил и средств с целью влияния на уровень, структуру и динамику преступности, выявления и устранения причин и условий, которые способствуют их совершению.

Усовершенствованы мероприятия общей и индивидуальной предупредительной деятельности подразделениями Национальной полиции с целью недопущения совершения студентами насильственных преступлений против жизни и здоровья лица. Определен алгоритм выявления и постановления на учет данной категории лиц, склонных к преступной деятельности, ведения в их отношении оперативно-профилактического наблюдения и осуществления превентивного влияния.

Определена и охарактеризована система тактических способов и приемов влияния на студентов с целью отказа от совершения насильственных преступлений против жизни и здоровья лица. Аргументировано преимущество предоставляемых приемов убеждения в отказе от совершения преступлений и применения дисциплинарных и административных взысканий за отдельные проступки.

Разработаны предложения по внесению изменений и дополнений к отдельным нормативно-правовым актам с целью усовершенствования деятельности НП по предотвращению насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, совершаемых студентами.

Ключевые слова: насильственные преступления, студенты, предотвращения, полиция, правовые основы, информационное обеспечение, взаимодействие, мероприятия, тактические приемы.

ANNOTATION

Spodaryk N. I. Prevention of criminology by subdivisions of the National police Ukraine of crimes of violence against life and health persons that is accomplished by the students of INSTITUTION of higher learning. – *On rights for a manuscript.*

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of legal sciences after by specialty 12.00.08 – criminal right and criminology; criminally-executive right it is the National University Lviv Polytechnic, Lviv, 2018.

The thesis is devoted to the solution of the complex scientific and applied task of optimizing the activities of the units of the National Police of Ukraine in preventing violent crimes against the person's life and health committed by the students of higher educational establishments.

Prevention of crimes against the person's life and health is one of the main tasks of the NPU units. In the context of the prevention of the above offenses a methodology for their activities requires further development and improvement.

Therefore, proposals are made to improve the criminological principles of the activities of the National Police of Ukraine in order to prevent violent crimes against the person's life and health committed by university students.

Key words: crimes of violence, students, preventions, police, legal frameworks, informative providing, co-operation, measures, tactical receptions.

Підписано до друку 16.10.2018 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 136-18.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.